

به نام خداوند جان و خرد

کزین برتر اندیشه پرنگرد

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران

دانشکده پرستاری و مامایی

عنوان: فرآیند تفکر انتقادی در آموزش پرستاری: ارائه مدل

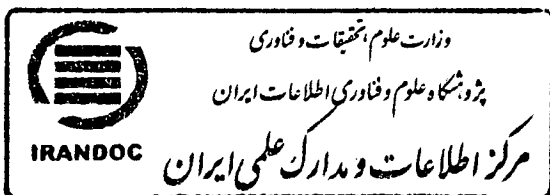
استاد راهنما: دکتر سیده فاطمه اسکویی

دانشجو: مرضیه حسن پور

استاد مشاور: دکتر مهوش صلصالی

رساله جهت دریافت درجهی دکترای تخصصی (PhD) پرستاری

بهمن ماه ۱۳۸۶

۱۵۸۱۸۲

۲۳۹۰/۳/۱۶

بسمه تعالی

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران
دانشکده پرستاری و مامائی

تصویب رساله

چشم برقویه حسن پور، دانشجوی دوره دکتری تخصصی (PhD) در تاریخ ۱۳۹۶/۱۱/۱۶ از پایان نامه خود، تحت عنوان:

فرآیند تفکر انتقادی در آموزش پرستاری: ارائه مدل

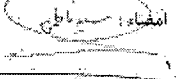
جهت اخذ دانشنامه دکتری تخصصی (PhD) در رشته پرستاری دفاع نموده اند و بایان نامه ایشان با درجه عالی (نمره = ۲۰) به تصویب رسید.

اعضای:

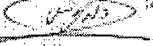
اعضای:

اعضای:

اعضای:

اعضای:

اعضای:

اعضای:

استاد راهنما: دکتر سیده فاطمه اسکویی

استاد مشاور: دکتر مهوش حسینی

استاد داور: دکتر پروین کدیور

استاد داور: دکتر عیسی محمدی

استاد داور: دکتر مریم نوری تاجر

استاد داور: دکتر نهمیه سید فاطمی

نماینده معاون آموزشی دانشگاه: دکتر محمد هادیان

نماینده شورای تحصیلات تکمیلی: دکتر فروغ رفیعی

این پایان نامه طرح مصوبه دانشگاه (کد: ...)

دکتر سیده فاطمه اسکویی
رئیس دانشکده

Doing research is a hard work.

It is also fun and exciting.

**In fact, nothing can compare to the joy
that comes from discovery.**

(Strauss, 1998)

سپاس

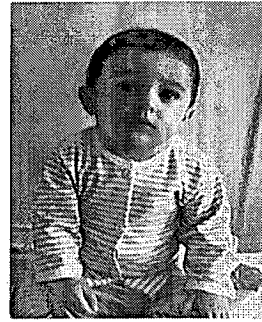

سپاس و ستایش بیکران به درگاه یکتا معبودم، او که مرا لذت حیات بخشید و از
چشمه‌ی جوشان لطف و مرحمت بی‌منتها و بی‌منت خود مرا سیراب نمود. هم او بی که در
سایه الطاف و نعمات بیکرانش، تحمل سختی‌ها در انجام پژوهش حاضر برایم امکان پذیر
و آسان گشت!

ای هستی بخش وجود، مرا بر نعمات بی‌کرانت توان شکر نیست، ذره ذره وجودم
برای تو و نزدیک شدن به تو می‌تپد. الهی، مرا مدد کن تا دانش اندکم نردبانی باشد نه
برای فزونی تکبر و غرور، نه حلقه‌ای برای اسارت و نه وسعت مایه‌ای برای تجارت، بلکه
گامی باشد برای تجلیل از تو و متعالی ساختن زندگی خود و دیگران!

نیایش

عشق و فکر

این دو نیروی خدادادی سوق دهنده‌ی

من پرستار در جهت یاری رساندن به انسان‌هاست

اگر مخاطبم انسان است خدایا عشق را در من زنده نگاهدار

و اگر هدفم یاری رساندن بر او است خدایا قدرت تعقل ام را افزون کن

چرا که تلفیق این دو نیروی اثربخش است که مرا در نقش پرستار قادر می‌سازد

تا به عنوان فردی عاشق بر انسان و متفکر در امور به مددجوییم که همان انسان

یعنی موجود همه‌جانبه است کمک نمایم تا به سوی سلامت یعنی محور توسعه پایدار، سوق داده شود

باشد تا بر جامعه‌ای سالم در پرتو این دو نیرو دست یابیم.

خدایا برای داشتن جامعه و انسان‌هایی سالم

چگونه فکر کردن را

همانند چگونه عشق ورزیدن

به من بیاموز که این دو بال من پرستار در خدمت به هم‌نوعانم می‌باشد

و بدون داشتن این دو بال مطمئناً راه به جایی نخواهم برد!!

مرضیه حسن پور

با تشکر صمیمانه از اساتید محترم و بزرگوار راهنما و مشاور در ایران و استرالیا

سرکار خانم دکتر مهوش صلصالی

سرکار خانم دکتر سیده فاطمه اسکویی

سرکار خانم پروفیسور لیندا کریست جنسون

سرکار خانم دکتر آن ویلیامز

با تشکر صمیمانه از اساتید محترم و گرانقدر ناظر

جناب آقای دکتر عیسی محمدی

سرکار خانم دکتر پروین کدیور

سرکار خانم دکتر نعیمه سیدفاطمی

سرکار خانم دکتر مریم نوری تاجر

تقدیم

تقدیم

تقدیم به روح بزرگ مرشدان، نخست معلّمان، حامیان، و راهبران زندگیم، عاشقان جانفشان، نور دیدگان؛ والدین گرانمایه و بزرگوارم، آنان که با شافتن خود به سوی ابدیت و معبودشان، گرانباترین میراث خود یعنی عشق ورزیدن به هموعان و قدرت اندیشیدن و تأمل در مسائل را برایم به یادگار نهادند. آنانی که بی حضور گل وجودشان؛ بدون بوییدن عطر عشق نفس‌هایشان، در خلاء عاطفه و اندیشه‌شان پیمودن مسیر صعب دوره دکتری برایم بس دشوارتر نمود. آنانی که حتی لحظه‌ای بی‌یاد و خاطرشان سر نکردم، و غم درد فراق جانکاه‌شان مجال خشکیدن به دریای دیدگانم نداد.

امید؛ تا موفقیت تحصیلی‌ام در این مقطع و نتایج کاربردی مجموعه حاضر هدیه‌ای باشد هر چند ناچیز اما نیکو به پاس زحمات عاری از منت و عشق بدون چشم‌داشت‌شان در قید حیات و شادی روح والای‌شان در دوران ممات!

تقدیم به:

تمامی آنانی که به من آموختند

به تمامی آنانی که عشق می‌ورزند

به تمامی آنانی که منتقدانه می‌اندیشند

و به تمامی آنانی که گامی بر نمی‌دارند مگر به نیروی عشق و اندیشه‌ی منتقدانه

مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْمَخْلُوقَ لَمْ يَشْكُرِ الْخَالِقَ

تقدیر و تشکر

بر خود واجب می‌دانم تا از کلیه افرادی که در طول تحصیل و طی انجام فرآیند پژوهش حاضر مرا مورد لطف و حمایت‌های علمی، عاطفی، و پشتیبانی خود قرار داده‌اند نهایت تشکر و قدردانی را به عمل آورم:

- تشکر قلبی و ویژه‌ی خود را نثار می‌نمایم به تمامی مشارکت‌کنندگان در پژوهش حاضر که بی‌شک همگی متفکرین عاشق و معلمین علم و اخلاق بودند و با روی گشاده، صبر و اشتیاق وصف ناپذیر مرا در تجارب و ادراکات خود؛ علی‌رغم مشغله‌ی زیاد و تنگناهای زمانی سهمیم نمودند تا مجموعه حاضر به سرانجامی نیکو ختم شود و بی‌حضور و یاری آنان مطمئناً انجام مطالعه‌ای با روش نظریه‌ی پایه محال می‌نمود.

- تشکر صمیمانه و خالصانه خود را نثار استاد گرانمایه و گرانقدرم سرکار خانم دکتر سیدفاطمه حق دوست اسکویی ریاست محترم دانشکده می‌نمایم که با آراستن به زیور صبر و آرامش، و مهربانی وصف ناپذیر همواره تلاش نمودند تا نه تنها در مقام معلم و راهنما بلکه در مقام حامی عمل نموده و با حمایت‌های علمی، عاطفی و پشتیبانی خالصانه و ارزشمند خود نه تنها خلاء عاطفی نبود والدینم را جبران بلکه پیمودن راه دشوار تحصیل، انجام پژوهش و نگارش پایان نامه را بر من آسان نمایند.

- صمیمانه‌ترین سپاس قلبی خود را نثار استاد محترم و گرانقدرم سرکار خانم دکتر مهوش صلصالی می‌نمایم، که نه تنها تجارب ارزنده خود را در طول تحصیل در اختیارم قرار دادند، بلکه در تمامی مراحل انجام پژوهش حاضر همواره در هر شرایطی با رویی گشاده پذیرای اینجانب بوده و با رهنمودهای ارزشمند علمی و حمایت عاطفی خود در مقام مشاور پایان نامه از هیچ کوششی دریغ ننمودند.

- سپاس و تقدیر قلبی خود را نثار استاد محترم و عزیزم خانم دکتر آن ویلیامز از مرکز تحقیق دردهای تسکینی و سرطان دانشگاه Curtin و Edith Cowan University استرالیای غربی می‌نمایم که از هیچ کوششی در راهنمایی و حمایت اینجانب برای انجام تحقیق به صورت حضوری و غیرحضوری دریغ ننموده و با در اختیار قرار دادن تجارب ارزنده‌ی تحقیقی خود در زمینه گراندتئوری، انجام و تحمل مسیر دشوار تحقیق گراندد را بر من آسان نمودند، و همواره مرا مورد حمایت همه‌جانبه خود در طول دوره فرصت مطالعاتی کوتاه مدت خود در استرالیا قرار دادند. هرگز محبت‌ها و رهنمودهای ارزنده‌ی ایشان را فراموش نخواهم کرد.

- از تلاش‌ها و حمایت‌های مسئولین محترم و گرانقدر پژوهشی، آموزشی، فرهنگی، و پشتیبانی اسبق و فعلی دانشکده در طول دوره‌ی تحصیل و انجام رساله‌ام بی‌نهایت سپاسگزارم.

- از زحمات بی‌شائبه و حمایت‌های همه‌جانبه‌ی استاد گرانقدر و مسئول محترم تحصیلات تکمیلی سرکار خانم دکتر سیدفاطمی که همواره با روی گشاده در همه جا و در همه حال پاسخگوی درخواست‌های اینجانب و سایر دانشجویان دکترای پرستاری بوده و نه تنها از نقطه نظرات علمی ارزشمند ایشان در مراحل انجام تحقیق بهره‌مند بودم، بلکه با

برخورداری ایشان از صفات و محسنات اخلاقی خاص در مقام بهترین الگوی ارتباطی و اخلاقی عمل نموده و همواره از حمایت عاطفی‌شان برخوردار بودم، بی نهایت سپاسگزارم.

- از مسئولین محترم دانشگاه علوم پزشکی ایران و دانشگاه علوم پزشکی اصفهان که با حمایت‌های خود در فراهم نمودن فرصت، تسهیلات، و امکانات لازم برای تحصیل اینجانب در مقطع دکترا و انجام پژوهش حاضر از هیچ کوششی دریغ نموده‌اند، نهایت تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

- از زحمات بی شائبه کلیه کارکنان واحد آموزش بخصوص سرکار خانم محقق، امور دانشجویی، فرهنگی، و پشتیبانی دانشکده پرستاری و مامایی ایران، همچنین مسئولین محترم خوابگاه دانشجویی ساعی در طول تحصیل، انجام و نگارش رساله حاضر صمیمانه سپاسگزارم.

- بر خود واجب می‌دانم تا از آقای پروفسور استفن شوگ و خانم پروفسور لیندا کریست‌جنسون برای دعوت و حمایت‌های همه جانبه علمی، عاطفی، و پشتیبانی‌شان در دوره فرصت مطالعاتی کوتاه مدت دکترا در استرالیا بی‌نهایت تشکر و قدردانی نمایم. بی‌شک بدون دعوت و حمایت‌های این بزرگواران دستیابی به منابع و برخورداری از نقطه نظرات ارزنده‌ی اساتید صاحب‌نظر در گراندتئوری که لازمه‌ی انجام پژوهش حاضر بود غیرممکن می‌نمود.

- بر خود لازم می‌دانم تا از کلیه دانشجویان و دانش‌آموختگان مقطع دکترای پرستاری بخصوص همکاران عزیز خانم‌ها دکتر پرویزی، دکتر طالقانی، دکتر فراهانی، دکتر زاغری، آقایان دکتر ضرغام، دکتر نگارنده، دکتر پیروی، دکتر چراغی، دکتر کریمی و دکتر سلیمانی که با ارائه نقطه نظرات ارزنده‌ی علمی، ارسال مقالات، و حمایت‌های عاطفی خود در طول تحصیل و انجام پژوهش یاری گرم بوده‌اند صمیمانه تشکر و قدردانی نمایم.

- بر خود لازم می‌دانم از کلیه پرسنل مرکز کامپیوتر، کتابخانه، و روابط بین‌الملل دانشگاه Edith Cowan University استرالیای غربی، همچنین همه‌ی مسئولین، اساتید، دانشجویان، محققین و دوستانی که در مرکز تحقیق مراقبت‌های تکسینی و سرطان، دانشکده‌های پرستاری Edith Cowan University و Curtin، و دانشگاه Western University of Australia، همچنین بیمارستان‌های وابسته که به خاطر حمایت‌های همه‌جانبه علمی، عاطفی، پشتیبانی همواره با روی گشاده یاری‌گر اینجانب در انجام پژوهش در فرصت مطالعاتی دوره دکترای اینجانب در شهر Perth کشور استرالیا غربی بوده‌اند نهایت تشکر و قدردانی را به عمل آورم. بخصوص سرکار خانم دکتر مریم لنگوییچ، آقای رامین اقدسی، جنی مارشال، کی، پروفسور دیوید الن، پروفسور الیزابت لوب، خانم جو هیل، و دکتر آنا پترسون، هلن، دکتر کریس توی، خانم رز ماری و کلیه اعضای تیم تحقیق.

- بر خود لازم می‌دانم تا صمیمانه‌ترین تشکرات قلبی خود را تقدیم جناب آقای صابری و خانواده محترم‌شان، سرکار خانم دکتر فیروزه عامری و همسر گراندقدرشان جناب آقای دکتر سیف الله حیدرآبادی، مه‌دا، نجم، جناب آقای نیرقاسمیان، اونکا، آقای براون، دکتر آنالیزا(رابعه) دیکسون و همسر گراندقدرش نمایم که با محبت‌ها و حمایت‌های همه جانبه علمی، عاطفی بی‌شائبه و خالصانه‌شان در طول اقامت اینجانب در دوره فرصت مطالعاتی دکترا در استرالیا یاری‌گر اینجانب در تحمل دشواری‌های دوری از وطن و یاری‌گرم در انجام پژوهش بودند.

- جا دارد از محبت‌های سرکار خانم دکتر فلومایریک استاد دانشگاه آلبرتای کانادا در ارسال مقالات و سایر منابع ارزنده شان که کمکی بزرگی در تدوین طرح اولیه پیشنهادی و نقد داده‌های پژوهش حاضر نمودند، داشته باشم.

- همچنین بر خود لازم می‌دانم سپاس قلبی خود را نثار بزرگوارانی همچون پروفسور جانیس موریس از دانشگاه آلبرتای یوتای آمریکا و پروفسور جین واتسون از دانشگاه کلورادای آمریکا نمایم که همواره با پاسخگویی به سؤالات اینجانب و رهنمودهای ارزنده خود چه به صورت حضوری و چه با پست الکترونیکی یا ارسال مقالات در رفع ابهامات ذهنی اینجانب از هیچ کوششی دریغ ننمودند.

- از سرکار خانم فروش رهنمایی و سرکار خانم یوسف‌زاده در واحد کامپیوتر، سرکار خانم قمری مسئول محترم و کلیه کارکنان عزیز واحد کتابخانه، و سمعی بصری بابت صبر و حوصله و همکاری صمیمانه شان، همچنین از واحد نگهبانی، خدمات، و سایر عزیزانی که به نوعی از همیاری‌شان در طول تحصیل و انجام پژوهش برخوردار بودم صمیمانه تشکر و قدردانی می‌نمایم.

- با تشکر صمیمانه و بی‌شائبه از حمایت‌های عاطفی و خالصانه تمامی خواهران و برادران عزیزم و تک تک اعضای خانواده‌ی محترم‌شان، بالاخص خواهر عزیز و مهربانم نسرین، برادر عزیزم شهرام، و خواهرزاده‌ی عزیز، و مهربانم بابک جان، مریم جان همچنین تشکر ویژه از زحمات خواهرزاده‌ی عزیزم امین و تشکر قلبی از رهنمودهای علمی برادر بزرگوار، و پیش‌کسوتم دکتر احمد.

- آخر از همه و نه کمتر از همه صمیمانه تشکر می‌کنم از محبت‌های خالصانه‌ی دوستان عزیزم در واحد ساحل خوابگاه ساعی (افضل، مریم، رقیه، اعظم، نسرین) و بخصوص هم اتاقی عزیز و مهربانم سارا جان که نه تنها با در اختیار قراردادن منابع و نقطه نظرات علمی ارزشمند خود در انجام پژوهش یاری‌گرم بودند بلکه با حمایت‌های عاطفی خود در طول نگارش پایان‌نامه با شکیبایی تمام حضور اینجانب را تحمل و از هیچ کوششی دریغ ننمودند.

ب	عنوان
ج	تصویب رساله
ه	سپاس
م	فهرست مطالب
ف	چکیده پژوهش
۱	فصل اول: معرفی پژوهش
۱	بیان مسئله و اهمیت موضوع
۷	هدف پژوهش
۷	سؤالات اصلی پژوهش
۷	سؤالات ویژه پژوهش
۸	فصل دوم: مرور پیشینه
۸	الف- مرور مبانی نظری
۸	آموزش، آموزش پرستاری و تاریخچه آن در ایران
۱۶	تاریخچه و مفهوم تفکر انتقادی
۲۸	مدل‌های تفکر انتقادی
۳۳	اهمیت تفکر انتقادی در آموزش پرستاری و راهبردهای مؤثر بر آن
۶۰	ب- مرور تحقیقات قبلی
۷۱	نتیجه‌گیری و جمع‌بندی
۷۲	فصل سوم: روش پژوهش
۷۲	روش پژوهش و پارادایم مربوطه
۷۷	جامعه و محیط پژوهش
۷۸	روش نمونه‌گیری و مشخصات شرکت‌کنندگان در پژوهش
۸۲	جمع‌آوری داده‌ها
۹۱	دقت علمی و اعتبار داده‌ها
۹۶	طرح تجزیه و تحلیل داده‌ها
۱۱۱	توجهات اخلاقی
۱۱۲	محدودیت‌های پژوهش
۱۱۳	فصل چهارم: یافته‌ها و نتایج پژوهش
۱۱۳	معرفی شرکت‌کنندگان و اطلاعات جمعیت‌شناسی
۱۱۴	طبقه مرکزی
۱۱۷	۱- ماهیت تفکر انتقادی

۱۲۵	۲- آموزش پرستاری
۱۲۵	۲-۱. آموزش و آموزش پرستاری
۱۳۸	۲-۲. ویژگی‌های حرفه پرستاری
۱۴۱	۲-۳. مراکز آموزش نظری و عرصه عملی پرستاری
۱۶۸	۳- نیاز روانی اجتماعی و تفکر انتقادی
۱۶۸	۳-۱. عشق؛ علاقه و دوست داشت
۱۷۱	۳-۲. تشویق در فرآیند یاددهی و یادگیری
۱۷۴	۳-۳. انگیزش
۱۷۷	۳-۴. ارتباط و تعامل
۱۸۱	۴- جامعه و تفکر انتقادی
۱۸۲	۴-۱. جامعه و فرهنگ (عوامل فرهنگی-اجتماعی)
۱۸۴	۴-۲. جنسیت
۱۸۶	۴-۳. خانواده و تربیت دوران کودکی
۱۸۹	۴-۴. مراکز آموزشی قبل از دانشگاه
۱۹۱	۵- توسعه تفکر انتقادی در آموزش پرستاری
۱۹۱	۵-۱. تمهیدات توسعه تفکر انتقادی
۱۹۴	۵-۲. تهدیدات توسعه تفکر انتقادی
۱۹۷	۵-۳. عوامل زمینه‌ای
۲۰۰	۶- ضرورت نوسازی در نظام آموزش پرستاری
۲۰۰	۶-۱. ضرورت تحول و نوسازی
۲۰۰	۶-۲. به‌کارگیری گام‌هایی برای ایجاد تحول و نوسازی
۲۰۱	۶-۳. راهکارهای ایجاد تحول و نوسازی
۲۰۴	تبیین نظریه‌ی نهایی
۲۰۴	شناسایی داستان
۲۰۴	داستان توصیفی
۲۱۵	فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری
۲۴۴	خلاصه و نتیجه‌گیری نهایی
۲۴۶	مدل پیشنهادی
۲۴۶	اجزای مدل
۲۴۶	مدل پیشنهادی توسعه تفکر انتقادی در آموزش پرستاری
۲۴۶	پیش‌فرض‌های مدل پیشنهادی
۲۴۹	توضیح مفاهیم موجود در مدل

۲۵۵	پیشنهادات و راهکارهای اجرایی مدل
۲۵۷	گام‌های عملیاتی کردن مدل
۲۶۵	کاربرد یافته‌های پژوهش در پرستاری
۲۶۵	آموزش پرستاری
۲۶۵	پژوهش پرستاری
۲۶۶	مدیریت پرستاری
۲۶۶	خدمات پرستاری
۲۶۶	نظام‌های اجتماعی (خانواده‌ها)
۲۶۶	مراکز آموزشی قبل از دانشگاه
۲۶۷	پیشنهاد برای پژوهش‌های بعدی
۲۶۹	چکیده انگلیسی
۱	منابع و مآخذ

پیوست‌ها

۸	پیوست شماره ۱- نمونه‌ای از سؤالات راهنما برای اولین مصاحبه از مربیان پرستاری
۹	پیوست شماره ۲- الف- فرم رضایت آگاهانه جهت شرکت در تحقیق- مدرسین پرستاری
۱۱	پیوست شماره ۲- ب- فرم رضایت آگاهانه جهت شرکت در تحقیق- دانشجویان پرستاری
۱۳	پیوست شماره ۳- الف- اطلاعات دموگرافیک- مدرس پرستاری
۱۴	پیوست شماره ۳- ب- اطلاعات دموگرافیک- دانشجو
۱۵	پیوست شماره ۴- فرم ثبت یادداشت عرصه
۱۶	پیوست شماره ۵- تاییدیه رئیس دانشکده جهت اجرای پژوهش
۱۷	پیوست شماره ۶- الف- اظهار نامه پژوهشگر و ارزیابی اخلاق در پژوهش
۱۸	پیوست شماره ۶- ب- تأیید کمیته اخلاق در پژوهش‌های پزشکی
۱۹	پیوست شماره ۷- نمونه‌ای از تحلیل کامپیوتری با برنامه وان نت و پردازش گرافات
۲۱	پیوست شماره ۸- نمونه‌ای از لیست کدهای باز و محوری

فهرست جداول و شکل‌ها

۱۱۶	جدول ۴-۱. طبقه مرکزی، طبقات اصلی، و زیرطبقات
۱۰۶	شکل ۳-۱. مدل مفهوم- کد اولیه باز (نشانگر)
۱۰۷	شکل ۳-۲. مدل طبقه- زیرطبقه- کد اولیه باز
۱۰۸	شکل ۳-۳. مدل پارادایم کدگذاری محوری
۲۱۰	شکل ۴-۱. مراحل شکل‌گیری تفکرانتقادی
۲۱۰	شکل ۴-۲. رویان در حال شکل‌گیری تفکرانتقادی در آموزش پرستاری
۲۱۱	شکل ۴-۳. فرآیند چرخه‌ای شکل‌گیری و توسعه تفکرانتقادی در آموزش پرستاری

۲۱۲	شکل ۴-۴. ماهیت سه بعدی تفکرانتقادی
۲۱۲	شکل ۴-۵. ماهیت چند بعدی و روند تکاملی تفکرانتقادی
۲۱۳	شکل ۴-۶. وضعیت کنونی فرآیند تفکرانتقادی در آموزش پرستاری
۲۱۴	شکل ۴-۷. اثر متقابل بهسازی نظام آموزش پرستاری و توسعه تفکرانتقادی
۲۵۴	شکل ۵-۱. روابط متقابل مفاهیم موجود در مدل توسعه تفکرانتقادی
۲۵۹	شکل ۵-۲. تسهیل توسعه تفکرانتقادی و بهسازی آموزش پرستاری

عنوان: فرآیند تفکرانتقادی در آموزش پرستاری: ارائه مدل

مقدمه و هدف: پیشینه تفکرانتقادی به فلاسفه یونان بر می‌گردد، و از اوایل دهه‌ی ۱۹۵۰ به‌عنوان روشی برای بهبود یادگیری وارد آموزش عمومی شده‌است. آموزش پرستاری در دهه‌های اخیر تفکرانتقادی را به‌عنوان مهارت و قابلیت ضروری برای دانش‌آموختگان پرستاری و بقاء حرفه مورد تأکید قرار داده‌است. در پرتو تفکرانتقادی دانش‌آموختگان قادر خواهند بود در دنیای پیچیده همگام با پیشرفت علم و فن‌آوری و تغییرات سریع در نظام مراقبت سلامت مراقبت مطلوب را ارائه نمایند. از آنجایی که تفکرانتقادی و فرآیند آن در آموزش پرستاری ایران امری است ناشناخته و تحقیقات اندکی در این زمینه انجام شده‌است. لذا، این پژوهش با هدف تبیین مفهوم تفکرانتقادی، کشف فرآیند آن در آموزش پرستاری، و ارائه مدل انجام شد.

روش: پژوهش با رویکرد کیفی و روش گراندتئوری با استفاده از نمونه‌گیری نظری انجام شد. داده‌ها از طریق مصاحبه عمیق با ۱۹ مشارکت‌کننده، مشاهده و مصاحبه‌ی غیررسمی با بیش از ۴۰ شرکت‌کننده، همچنین یادداشت‌عرضه و مستندات جمع‌آوری و مکتوب گردید. مکتوبات در سه مرحله‌ی کدگذاری باز، محوری، و انتخابی همزمان با جمع‌آوری داده‌ها به روش تحلیل مقایسه‌ای مداوم مورد تحلیل قرار گرفتند.

نتایج: تحلیل داده‌ها نشان داد تفکرانتقادی مفهوم ضروری، فرآیندی تعاملی، تکاملی و چندبعدی با ابعاد هوش شناختی، هوش هیجانی، و هوش عملکردی است، که از زمان تولد در خانواده شروع، در مدرسه تکمیل، و در دانشگاه ارتقاء می‌یابد. طبقه‌ی مرکزی "رویان درحال شکل‌گیری تفکرانتقادی در آموزش پرستاری با باروری پرخطر" نشانگر فرآیند تفکرانتقادی در آموزش پرستاری کنونی بود. نتایج همچنین دربرگیرنده‌ی ۶ طبقه اصلی ماهیت تفکرانتقادی، آموزش پرستاری، نیاز روانی-اجتماعی و تفکرانتقادی، جامعه و تفکرانتقادی، توسعه تفکرانتقادی در آموزش پرستاری، و ضرورت نوسازی نظام آموزش پرستاری بود.

بحث و نتیجه‌گیری: براساس یافته‌های پژوهش توسعه و باروری بی‌خطر رویان درحال شکل‌گیری تفکرانتقادی در آموزش پرستاری و رسش و بلوغ آن نیازمند مراقبت‌های مطلوب مراحل پیش‌رویانی، رویانی، و نوزادی می‌باشد که خانواده، مدرسه، مراکز آموزش نظری و عملی پرستاری، و جامعه باید بستر مناسب آن را فراهم نموده و به نقش عوامل روانی-اجتماعی از قبیل انگیزش، تشویق، عشق، علاقه، دوست‌داشتن، و تعامل و ارتباطات توجه خاص داشته‌باشند. لذا، ضمن تأکید بر تقویت نقش حمایتی جامعه، نظام‌های اجتماعی و آموزشی قبل از دانشگاه، بهسازی، نوسازی، و تحوّل همه‌جانبه‌ی نظام آموزش پرستاری بر پایه‌ی تفکرانتقادی پیشنهاد می‌گردد.

کلیدواژه‌ها: تفکرانتقادی، آموزش پرستاری، گراندتئوری، پژوهش کیفی

پیامبر اکرم (ص):
ز گهواره تا گور دانش بجوی

فصل اول

معرفی پژوهش

آلبرت انشتین:

رشد عقلانی باید از زمان تولد شروع و تنها زمان مرگ متوقف گردد.

به نقل از جکسون و همکاران، ۲۰۰۶، ص ۶۷

فصل اول: معرفی پژوهش

این فصل دربرگیرنده بیان مسئله، اهمیت موضوع، اهداف و سؤالات پژوهش می‌باشد.

بیان مسئله و اهمیت موضوع

در جهانی که به سرعت در حال تغییر است، همه به دنبال توسعه‌ی پایدار هستند و آموزش عالی به‌عنوان اصلی‌ترین و مؤثرترین نهاد، نقشی اساسی در توسعه‌ی پایدار کشورها ایفا می‌نماید. در این عصر، عامل اصلی توسعه، سرمایه، مواد اولیه، و یا انرژی نیست، بلکه انسان سالم، محور توسعه بوده و آموزش، ابزار لازم برای آن به‌شمار می‌رود، بنابراین نقش سرمایه‌گذاری جهت آموزش به‌عنوان عامل کلیدی در فرآیند توسعه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کاملاً محرز است (۱).

آموزش فعالیتی هدفمند و منسجم در جهت ارتقاء یادگیری است که به‌طور طبیعی از دو عنصر اصلی یعنی معلم یا ارتقاءدهنده‌ی یادگیری و یادگیرنده/یا دریافت‌کننده^۱، یعنی کسی که یادگیری او ارتقاء داده می‌شود، تشکیل شده‌است. گاهی این دو عنصر ترکیب شده و یکی می‌گردد، مثلاً زمانی که افراد به خودشان آموزش می‌دهند. همیشه لازم نیست عنصری که معلم نامیده می‌شود یک موجود انسانی باشد، چنانچه در بسیاری از اوقات، منابع آموزشی غیرانسانی مثل کامپیوتر، ویدئو و غیره نقش معلم را ایفا می‌کنند (۲).

هانان^۲ (۲۰۰۳) می‌نویسد یکی از اهداف اصلی و اولیه هر مؤسسه‌ی عالی آموزشی، پرورش و ارتقاء توانایی‌های دانشجویانی است که وارد آن می‌شوند (۳). از دیدگاه وی ارتقاء توانایی، شکل‌های مختلفی دارد، اما هدف اصلی در نظام آموزش پرستاری، علاوه بر ارتقاء شایستگی و صلاحیت‌های حرفه‌ای، ارتقاء مهارت‌های تصمیم‌گیری، مسئله‌گشایی و خودکارآمدی است که همه‌ی آنها تحت‌الشعاع توانایی تفکر به‌شکل تفکرانتقادی می‌باشند. پرستاران باید برای یادگیری مادام‌العمر تربیت شوند. از آنجائی که آینده حرفه پرستاری به سمتی می‌رود که به دانش‌آموختگانی با توانایی تفکرانتقادی و توانایی شناخت پدیده‌های پیچیده بالینی نیازمند است، بنابراین، اگر پرستاران بخواهند با تغییرات پیچیده از قبیل پذیرش مسئولیت‌های سنگین‌تر و پاسخ‌گویی به تقاضاهای روزافزون، به‌طور مؤثر سرو کار داشته باشند باید در سطوح بالای تفکر و استدلال منطقی توانمند و ماهر گردند (۴). پائل^۳ معتقد است که آموزش تفکر انتقادی مرز و رشته نمی‌شناسد و در هر نظام آموزشی از جمله نظام‌های آموزش بهداشت قابل کاربرد است.

¹ Recipient

² Hunt

³ Paul

تفکر انتقادی سال‌هاست که در بسیاری از کشورهای پیشرفته‌ی جهان در برنامه‌ی درسی مدارس ابتدایی، دبیرستان‌ها، مدارس عالی و دانشگاه‌ها وارد شده است.

تفکر انتقادی برآیند مورد انتظار مطلوب دانشجویی (۵) و اساساً فعالیتی مثبت و در واقع ارزیابی انتقادی از شرایط، فرآیندی ضروری و مثبت برای رشد هر جامعه و سازمان می‌باشد. تفکر انتقادی تنها به یادگیری در آموزش عالی مربوط نمی‌شود، بلکه همه‌ی فعالیت‌های زندگی بزرگسالی، از جمله روابط بین فردی و کار را نیز دربرمی‌گیرد (۲).

هم‌گام با تکامل تدریجی چشم انداز پرستاری بالینی، پرستاران به استقلال بیشتری دست‌یافته و با تقاضایی روبه‌رشد برای توسعه‌ی توانایی‌های تفکر انتقادی جهت حل مشکلات و تصمیم‌گیری‌ها روبرو شده‌اند. یکی از نقش‌های مهم پرستاری، تصمیم‌گیری در مورد مراقبت از مددجو می‌باشد. آموزش پرستاری در پاسخ به نیاز تصمیم‌گیری مستقل در بالین، تأکید زیادی بر تفکر انتقادی دارد (۶).

این نوع تفکر، فرآیندی پویا است (۵) که به‌عنوان جنبه‌ی مهمی از عملکرد حرفه‌ای در علوم بهداشتی از جمله پرستاری مورد توجه قرار گرفته، و بخصوص در بالین بیمار برای پرستاری امری حیاتی به شمار می‌آید. همچنانکه پرستاری از حالت شغل به سمت حرفه پیشرفت نموده، نیاز به مهارت‌های شناختی و ارتباطی، پرستاران را از وظیفه‌محوری به سمت مهارت‌محوری مبتنی بر دانش پیشرفته، سوق داده است. طبق نظر اتحادیه‌ی ملی کمیسیون اعتباربخشی پرستاری^۴ کشور آمریکا در سال ۲۰۰۲، لازم است دانش‌آموختگان برنامه‌های پرستاری "مهارت‌های حل مسئله، بازاندیشی، و تفکر انتقادی را از خود نشان دهند"، از جمله اصول آموزش دوره‌ی کارشناسی پرستاری بالینی مربوط به انجمن دانشکده‌های پرستاری آمریکا^۵ (۱۹۹۸) وجود راهنمای برنامه‌ی درسی برای برنامه‌های پرستاری کارشناسی است که تفکر انتقادی را به‌عنوان یک صلاحیت و شایستگی اساسی و محوری دانشجویان دربرمی‌گیرد (۷). لازم به ذکر است که این اصل در برنامه مصوب سال ۱۳۸۴ مقطع کارشناسی پرستاری کشور ایران نیز مورد تأکید قرار گرفته است (۸). لذا با توجه به اهمیت تربیت پرستاران به‌صورت متفکرین انتقادی، آموزش پرستاری باید قادر به ایجاد، تسهیل و ارتقاء این نوع تفکر در دانشجویان باشد.

گرچه تفکر انتقادی در اوایل دهه‌ی ۱۹۵۰ در آموزش عمومی به‌عنوان روشی برای بهبود یادگیری توصیف شد، اما این مفهوم در واقع به فلاسفه‌ی یونان از قبیل سقراط، افلاطون و ارسطو برمی‌گردد. سقراط نگرش انتقادی پرسشگری را مطرح کرد. افلاطون معتقد بود که آموزش باید دانشجویان را برای پرسش کردن، بررسی، و تأمل بر عقاید و ارزش‌ها توانمند سازد، و ارسطو رابطه‌ی بین تفکر و هوش را بیان کرد. علی‌رغم این تاریخچه‌ی طولانی، مدت زیادی نیست که آموزش پرستاری، تفکر انتقادی را به‌عنوان یک مفهوم مورد بحث قرار داده است (۷).

⁴The National League for Nursing Accrediting Commission (NLNAC)

⁵The American Association of Colleges of Nursing (AACN)